

2.12. ПРАВОВА ОСВІТА МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ НЕЮРИДИЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

LEGAL EDUCATION OF FUTURE SPECIALISTS OF NON-LEGAL SPECIALITIES

Микола Самбор

кандидат юридичних наук, член-кореспондент Національної академії наук вищої освіти України, начальник сектора моніторингу Прилуцького районного відділу поліції ГУНП в Чернігівській області, викладач КЗ «Прилуцький гуманітарно-педагогічний фаховий коледж імені Івана Франка», м. Прилуки,
<https://orcid.org/0000-0002-0446-3892>
nikolas783@ukr.net

Mykola Sambor

Candidate of Law, Corresponding Member of the National Academy of Sciences of Higher Education of Ukraine, Head of the Monitoring Sector of the Pryluky District Police Department of the Main Department of the National Police in Chernihiv Oblast, Lecturer at the Ivan Franko Pryluky Humanitarian and Pedagogical College, Pryluky,
<https://orcid.org/0000-0002-0446-3892>
nikolas783@ukr.net

Досліджуються питання права як складової правової освіти в межах освітнього процесу в цілому для неюридичних спеціальностей. Зазначається важливість розуміння правового регулювання суспільних відносин, як заснованих на майбутній професійній діяльності здобувача освіти, так і загальних закономірностей правового регулювання у суспільстві, використання права для регулювання поведінки. А також думка про важливість формування правової культури майбутнього фахівця на основі дисциплін «Громадянська освіта», «Основи правознавства», «Галузеве право».

Issues of law as a component of legal education within the educational process as a whole for non-legal specialties are studied. The importance of understanding the legal regulation of social relations, both based on the future professional activity of the student of education, and the general laws of legal regulation in society, the use of law to regulate behavior is noted. The opinion of the importance for the formation of the legal culture of the future specialist based on the disciplines of «civic education», «jurisprudence», and branch law is advocated.

Ключові слова: освіта, право, освітній процес, правова освіта.

Keywords: education, law, educational process, legal education.

Освіта була, є і залишатиметься стрижнем для розвитку особистості і суспільства. Не применшуючи значення будь-якої галузі господарства, державотворення чи суспільствознавства – всі вони прямо залежні від освіти, тих знань, умінь та навичок, які освіта надбала та здатна передати новому поколінню громадян держави.

Розуміння освіти, її якості рефлексується із запитамі суспільства. Усвідомлення того, що саме освіта повинна забезпечити особистість необхідними компетентностями для повноцінного існування та

розвитку в соціумі, зумовлює необхідність чи не постійного перегляду її змісту. Для людини важливим є набір не лише професійних, а й загальнолюдських, загальносоціальних, притаманних відповідним соціальним групам (малим, великим), суспільству в цілому компетентностей, котрі мають бути невід’ємними елементами формування високоосвіченого фахівця, зокрема педагога, забезпечать повноцінну онтологію та гносеологію, розвиток людини та її об’єднань. Все зазначене окреслює вимоги до траєкторії підготовки майбутнього фахівця, забезпечення потреб останнього в освітніх послугах.

Останнім часом у педагогічному середовищі побутує думка про необхідність виключення із переліку освітніх дисциплін, що викладаються здобувачам вищої освіти за спеціальністю педагогіка та кваліфікацією вчитель, соціального спрямування, зокрема громадянської освіти і основ правознавства та такого вкрай важливого курсу «Освітнє право».

В освітньому середовищі набуло значного дискурсу рішення МОН України щодо реалізації громадянської та історичної освітньої галузі шляхом поєднання названих компонентів, зокрема їх інтегрування (наказ МОН України від 09.08.2024 № 1120-24,⁴⁸⁸ лист МОН України від 30.08.2024 1.1/15776-24 «Про інструктивно-методичні рекомендації щодо викладання навчальних предметів/інтегрованих курсів у закладах загальної середньої освіти у 2024/2025 навчальному році»⁴⁸⁹). Вважаємо, що відповідь на необхідність відповідної дисципліни, спрямованої на забезпечення учасника освітнього процесу необхідними для повноцінного становлення та розвитку особистості знаннями соціального буття, правил і норм поведінки у суспільстві, набуття критичного мислення та можливості оцінки соціальних процесів є вкрай важливими, є очевидною, такою, що, за розумного сумніву, дасть змогу дати однозначну відповідь – вказаній навчальній дисципліні та навчальному предметові бути.

О. Іваній посилається на те, що виховання поваги до права, застосування правових знань у сфері професійної діяльності (трудове право), вироблення практичних навичок правильного розв’язання

⁴⁸⁸ Міністерство освіти і науки України. (2024d). *Про внесення змін до типової освітньої програми для 5–9 класів закладів загальної середньої освіти*. Наказ МОН України № 1120. <https://mon.gov.ua/npa/pro-vnesennia-zmin-do-typovoi-osvitnoi-prohramy-dlia-5-9-klasiv-zakladiv-zahalnoi-serednoi-osvity>

⁴⁸⁹ Міністерство освіти і науки України. (2024e). *Про інструктивно-методичні рекомендації щодо викладання навчальних предметів/інтегрованих курсів у закладах загальної середньої освіти у 2024/2025 навчальному році*. Лист № 1.1/15776-24. <https://griml.com/S4jhD>

питань особистого характеру (сімейне право), визначення меж правомірної поведінки (адміністративне право та кримінальне право), підвищення рівня культури договірних відносин (цивільне право) – усе це потребує створення системи викладання основ права для усіх членів суспільства, незалежно від віку й професійної діяльності.⁴⁹⁰ Маємо усвідомити те, що саме з нормами права ми найбільше стикаємося у побуті та професійній діяльності: від усвідомлення змісту відносин у родині (регулюються нормами Сімейного кодексу України), купівлі-продажу (від дрібних побутових угод, до придбання нерухомості), договору надання послуг (це і перевезення маршрутним транспортом, послуги таксі, надання послуг громадського харчування у відповідних закладах), це взаємовідносини особи і держави (дотримання Правил дорожнього руху, використання адміністративних процедур тощо), а чи не менш важливим є усвідомлення прав і обов'язків учасників освітнього процесу тощо. Очевидно, що це не повинно підноситися винятково як елементи філософського порядку добра і зла, переконані, що куди важливішим є надання знань, що сформують відповідні навички поведінки, які забезпечать у майбутньому підвалини правової культури українського громадянського суспільства.

Україна як молода демократична, соціальна, правова держава з величною історією і глибокими традиціями, культурою правового регулювання суспільних відносин у сучасних ринкових відносинах, умовах масштабних процесів глобалізації перебуває у пошуковій власній, заснованій на національній спадщині, культурі освіти, що забезпечить суспільство висококваліфікованими фахівцями, здатними нести знання, примножувати їх та передавати у спадок в інтересах, перш за все, центротяжіння держави – людини, її гідності, прав і свобод. Очевидно, що вказаний шлях доволі часто інтерпретується із баченням окремих державних чи політичних діячів, однак залишає поза увагою інтереси суспільства і кожного його члена. Незаперечним є важливість знань прав, свобод, інтересів, обов'язків та відповідальності особою, аби остання могла використовувати, виконувати та дотримуватися відповідних норм.

Очевидним в українському суспільстві постає виклик про неготовність переважної більшості членів соціуму самотійно реалізовувати свої права, свободи та інтереси відповідно до власних потреб та інтересів держави і громадянського суспільства. Більшість із

⁴⁹⁰ Іваній, О. М. (2016). Правова освіта як засіб формування громадянського суспільства. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*, 22, 42–45. <https://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc22/11.pdf>

цього є наслідком незнання своїх прав, норм, які регулюють відповідні суспільні відносини та їх змісту, що складається з прав, свобод, інтересів, обов'язків та відповідальності. Зазначене, як на наш погляд, є наслідком того, що питанню правового виховання та забезпечення особистості необхідними правовими знаннями у радянсько-комуністичний період майже не приділялося уваги. Наразі, коли Україна намагається розбудувати правову державу і громадянське суспільство, виникає пряма потреба в наявності відповідних правових знань, умінь застосовувати їх у суспільних відносинах для забезпечення правомірної поведінки особистості, використання доступних можливостей для розвитку особистості, що не порушує права і свободи інших людей. Думається, що досягнення таких цілей можливе, винятково забезпечивши освітні траєкторії підготовки фахівців, перш за все освітян, необхідними знаннями про право, забезпечивши сталість розуміння не лише добра і зла, а того, як використовувати та застосовувати надані особистості права, свободи та інтереси, виконувати обов'язки, утримуватися від вчинення суспільно шкідливих діянь, а в разі їх вчинення – нести юридичну відповідальність.

Погоджуємося з А. Заяць, що на сучасному етапі державотворення одним з найважливішого є формування системи правового виховання як засобу впливу на правову свідомість і підвищення правової культури, збереження наступництва в праві, усвідомлення того, що право не може відігравати роль регулятора суспільних відносин, не набувши справедливого характеру, його спрямованості на утвердження соціальної цінності людини, її невід'ємних прав і свобод, прищеплення громадянам правових цінностей, переконань, мотивів і установок з метою втілення верховенства права, стимулювання правової активності, створення необхідних правових засад для вільного розвитку громадянського суспільства. У процесі правової просвіти громадянин повинен придбати не тільки знання чинного законодавства, а й способів, засобів самостійного оволодіння ним. Абсолютно правильним є стандартне визначення правової обізнаності, що застосовується при навчанні. Так, якщо громадяни пам'ятають конкретне правове положення – це добре, але якщо забули і знають, де знайти потрібне положення, вміють це робити швидко й грамотно – це теж свідчення їх правової обізнаності. Важливість і необхідність навчання громадян умінню самостійно отримувати потрібну інформацію про законодавство зумовлюються цілою низкою інших причин і обставин. Фундаментальне та повне

знання законів для всіх громадян дати неможливо, а гостра потреба в цьому зберігається постійно. Найбільш ефективно засвоєння законодавства має місце щодо норм, які мають безпосереднє значення для громадянина, і, отже, завжди буде зберігатися необхідність повторного звернення до недостатньо добре засвоєних юридичних норм. Окрім того, здатність самостійно орієнтуватися в системі законодавства дозволяє глибше зрозуміти сенс і зміст правових приписів.⁴⁹¹

Громадянське суспільство, поряд із запитом у потребі забезпечення фахівців певної сфери, потребує вдосконалення правової культури та правової свідомості його членів. Очевидно, що задовольнити такі запити може виключно юридична освіта. Тоді як юридична освіта, як специфічний напрям освіти має доволі розгалужену інституційну, організаційну та ресурсну структури, то права освіта фахівців у різних сферах в Україні має фрагментарний характер. Саме юридичній освіті неюристів приділяється надзвичайно мало уваги, хоча таким фахівцям доведеться бути учасниками суспільних відносин, що є об'єктом регулювання права за допомогою, перш за все правових засобів.⁴⁹²

Слід усвідомити, що кожна особистість, не дивлячись на те, фахівцем у якій сфері вона є чи готується стати, повинна унормувувати свою поведінку, використовувати доступні механізми, способи та методи досягнення цілей професії, а чи не найголовніше – уміти поводити себе у суспільстві, бути гідним членом громадянського суспільства, активним представником територіальної громади, іншої соціальної групи (спільноти). Така поведінка урегульовується саме правом – продуктом людської діяльності, у середовищі собі подібних (у суспільстві), метою якого є впорядкування відносин його членів у спосіб, що має забезпечити свободу існування та розвитку кожної особистості, шляхом встановлення нормативних приписів, які не допустять зловживання можливостями особи у реалізації її інтересів та пригнічення інтересів інших, а також знаходить підтримку та

⁴⁹¹ Заяць, А. С. (2017). Правова освіта як структурний компонент освіти в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*, 42, 13–16. http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/nvuzhpr_2017_42_4.pdf

⁴⁹² Самбор, М. А. (2023). Мета юридичної складової у формуванні професійних компетентностей у неюридичних навчальних закладах. У О. М. Кочерга (Відп. ред. і упоряд.), *Теорія і практика професійної підготовки сучасного фахівця: науково-методичний збірник* (Вип. 10 (17), с. 63–64). НДУ ім. М. Гоголя.

забезпечення з боку найбільшого інституту організації людей – держави.⁴⁹³

Зазначене переконує необхідність та важливість правових знань для кожного члена суспільства, які мають набуватися саме у процесі соціалізації особистості, в якому освіті відведена особлива, чи не найважливіша роль.

О. Топузов обґрунтовано переконує, що становлення та розвиток сучасної національної системи освіти України здійснюється у пріоритетах національно-патріотичного виховання, яке з перших днів незалежності стало стрижнем державної політики. Численні державні заходи, правове забезпечення, спрямоване на зміцнення і вдосконалення національно-патріотичного виховання у сфері освіти, відповідають духові часу, примножують традиції, закладені попередніми поколіннями українських патріотів. Яскравим прикладом і результатом такого виховання є згуртованість нації, приклади героїзму і самовідданості при відбитті підступної російської агресії. На всіх етапах розвитку української освіти, а особливо в роки незалежності, визначальною була постать педагога. Українська держава, забезпечуючи галузь необхідними законодавчими актами і нормативно-правовою базою, надала педагогам новітні механізми організації освітнього процесу, оснастила їх найважливішими важелями і можливостями здійснювати свою місію навчати й виховувати, передавати власні знання, уміння, досвід підростаючому поколінню. Важливу роль у піднесенні авторитету українського вчителя, розширенні його прав і обов'язків відіграла Державна програма «Вчитель». А концепція розвитку педагогічної освіти підкреслила закономірність посідання центрального місця в освітній сфері педагогічного й науково-педагогічного персоналу. В умовах незалежності системою добору та підготовки педагогічних кадрів забезпечено значне поліпшення кваліфікації усіх категорій педагогічних працівників.⁴⁹⁴

Утверджуємося в тому, що саме педагогічна освіта має бути сповненою юридичної складової, котра, у свою чергу, створить сприятливі умови для використання наявних та новітніх можливостей у реалізації педагогічних цілей з опорою на суспільство та його запити. Звідси вбачається, що логічний ланцюг із послідовності навчальних

⁴⁹³ Самбор, М. (2011). Право як поняття та підходи до його розуміння. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*, 87, 59–63. http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_Yur_2011_87_18

⁴⁹⁴ Топузов, О. М. (2024). *Освітня сфера України: національні пріоритети, проблеми і перспективи (Серія «Наукова школа»)*. Педагогічна думка.

предметів та дисциплін, а саме: «Громадянська освіта», «Основи правознавства», «Освітнє праоа» та «Галузеве законодавство», на наше переконання, забезпечить формування в суб'єкта освітнього процесу відповідні фахові та загальносоціальні знання й уявлення, а відтак уміння та навички поведінки у відповідних суспільних відносинах, їх змістовне наповнення правами, свободою, інтересами, обов'язками та відповідальністю на засадах свободи, рівності та справедливості.

С. Богачов доходить думки, що важливого значення набувають питання формування відкритої, демократичної моделі управління правовою освітою населення, її організаційно-методичного та фінансового забезпечення. Складові елементи механізму забезпечення такої моделі вбачаються в її транспарентності, запровадженні модульно-кредитної системи атестації й оцінювання знань слухачів, її децентралізації шляхом, зокрема, поступового утвердження регіональної самодостатності, функціонування відповідно до нормативно-правових вимог Болонського процесу з перспективою інтеграції до європейського освітнього простору. Водночас управління правовою освітою населення не виключає у разі такої необхідності застосування владнорегулюючих і примусових заходів, що спрямовані на правове забезпечення ефективності її функціонування. Система правової освіти населення спроможна існувати як цілісний структурний елемент вітчизняної освіти й соціального інституту лише за умов її утвердження як безперервного навчально-виховного процесу, формування мережі просвітніх закладів для різних соціальних та вікових груп. Констатувати доцільність виділення окремої галузі права – педагогічної юриспруденції, – що дозволить, з одного боку, приділити належну увагу питанням методичного забезпечення освітнього процесу, а з іншого – розглядати освітній процес як єдину систему, складовою частиною якої є, поза сумнівом, і правова освіта населення. Не менш важливі завдання постають і в контексті забезпечення психолого-педагогічного управління сферою правової освіти населення.⁴⁹⁵

Саме розуміння змісту права гарантує не лише ефективне застосування лексики, уникнення недолугих та невиправданих понять, на зразок поняття «законне право», що гарантуватиме не інтуїтивне, а саме свідоме, засноване на свідомості та науковості знання про право та механізми його застосування для регулювання поведінки як своєї,

⁴⁹⁵ Богачов, С. В. (2010). *Теоретико-правові засади правової освіти в Україні* (Автореф. дис. канд. юридичних наук, спец. 12.00.01 – Теорія та історія держави і права. Історія політичних і правових вчень). Київ.

так і оточуючих у суспільних відносинах, зокрема освітніх.

Останнім часом все більшого поширення набувають нові форми та методи підготовки і взаємодії у освітньому процесі, спрямовані як на підготовку конкурентоспроможного фахівця, так і забезпечення попиту на ринку праці відповідними фахівцями з відповідною не лише освітою, а й здатністю виконувати складні як технологічні, так і соціальні процеси. У вказаній когорті чільне місце посідає освітнє партнерство.

Освітнє партнерство – це система освітніх, економічних, соціальних, культурних, правових, управлінських відносин, що виникають у процесі добровільної співпраці суб'єктів освітньої діяльності з юридичними та фізичними особами з метою створення оптимальних умов реалізації освітніх, інших зацікавлених цілей, досягнення яких пов'язується з освітнім процесом. Серед найважливіших об'єктів освітнього партнерства в контексті реформування системи загальної середньої освіти можна виокремити такі: створення інформаційних, правових, організаційних, методичних, матеріально-технічних, фінансових можливостей для реалізації академічної свободи, особистісних і професійних інтересів учителя, а також підвищення рівня його оплати праці за рахунок фінансової допомоги від партнерів, завдяки яким посилюватиметься мотивація освітньої діяльності вчителя.⁴⁹⁶

Знову ж, спостерігаємо, що однією з важливих складових освітнього партнерства та в цілому освітнього процесу, є саме правові відносини, що додатково не лише спонукає, а й утверджує в думці про важливість правових знань для освітнього процесу з підготовки фахівця.

Безперечно, звернення до наявного у студентів життєвого досвіду, розуміння загальнофілософських та соціальних знань про добро і зло, а також обізнаність з окремими питаннями регулювання поведінки учасників суспільних відносин із засобів масової інформації, власне і є тією відправною точкою для здобуття та засвоєння знань з правових дисциплін, зокрема основ правознавства. Думається, що такий предмет, як «Основи правознавства» має бути присутнім в освітніх програмах усіх закладів вищої та фахової передвищої освіти. Водночас профільному Міністерству освіти та науки України доречно розглянути питання про впровадження фахових правничих дисциплін для підготовки фахівців тієї чи іншої галузі, наприклад, «Освітнього

⁴⁹⁶ Топузов, О. М. (2024). *Освітня сфера України: національні пріоритети, проблеми і перспективи* (Серія «Наукова школа»). Педагогічна думка.

права» для майбутніх педагогів, «Фінансового права» для майбутніх економістів тощо. Переконаливим у формуванні якісних знань, умінь та навичок використання норм права для регулювання суспільних відносин, зокрема обрання, використання та здійснення прав, свобод та інтересів, виконання обов'язків є наочність у виді перегляду судових засідань, інших процесів, зокрема адміністративного, цивільного, демонстрація прикладів використання елементів змісту правовідносин на поведінку учасників, особливо фахівців у відповідній сфері, для якої здійснюється підготовка студентів. Наголосимо, що наявність знань, формування відповідних умінь та навичок регулювання фахових соціальних відносин є визначальним вектором формування компетентностей майбутнього фахівця (спеціаліста), здатного свідомо, а не інтуїтивно, обирати необхідні шляхи, підходи до розв'язання фахових питань у якості самостійного виконавця.⁴⁹⁷ Отож переконані, що освітня діяльність, формування індивідуальних траєкторій підготовки студентів неможливі без правового забезпечення як освітньої діяльності, так і формування відповідних загальносоціальних та спеціальних знань з регулювання поведінки майбутніх фахівців у соціальному середовищі. Відтак упевнені, що правова освіта як елемент освіти має бути притаманною всім освітнім напрямкам підготовки фахівців. Безперечно, що відповідні програми мають складатися з урахуванням цих запитів та потреб, а відтак в обов'язковому порядку включати наступні дисципліни: «Громадянська освіта», що забезпечує здобуття знань про загальні закономірності функціонування права у суспільстві: «Основи правознавства» – дисципліну, що формує у здобувачів освіти розуміння про виникнення, розвиток права, його місце у регулюванні суспільних відносин, а головне – механізми регулювання відповідних суспільних відносин, їх зміст та реалізацію норм права кожною особистістю. «Галузеве право», «Освітнє право» – дисципліни, що забезпечують здобувачів освіти знаннями про особливості регулювання суспільних відносин, пов'язаних із здобуттям освіти будь-якого рівня, особливостей управління у сфері освіти, зрештою розуміння, а головне – порядок використання, виконання прав і обов'язків учасниками освітнього процесу тощо.

⁴⁹⁷ Самбор, М. А. (2024). Особливості викладання юридичних дисциплін у неюридичних закладах вищої освіти. У О. В. Паржницький, С. М. Петерик, & О. Б. Матяшева (Ред.), *Інновації в освіті: проблеми, тенденції та перспективи розвитку*. Збірник матеріалів II Всеукраїнської науково-практичної конференції (с. 446–447). Видавництво «Просвіта».

Недарма, Н. Оніщенко вказує на те, що правова освіта – це єдина загальнодержавна система усвідомлення ролі й дієвості права, вивчення чинного законодавства, яка охоплює всі верстви населення. Правова освіта – невід’ємна частина загальної культури громадянина, умова формування правосвідомості. Життя в громадянському суспільстві формує правову свідомість (позитивну чи негативну) незалежно від того, як відбувається (стихійно чи цілеспрямовано в рамках правової освіти) цей процес. Водночас правова освіта є запорукою того, що право стає регулятором життя індивіда, а не перешкодою на шляху вирішення його особистих завдань. У сучасних умовах саме правова освіта може стати найважливішим чинником розвитку особи, становлення громадянського суспільства й демократичної правової держави в сучасній Україні, громадяни якої зможуть жити в соціально-правовій злагоді одне з одним, з державою, владою, політичними партіями, громадськими рухами тощо. Цілі правової освіти визначають завдання, що стоять перед правовиховним процесом. До них можна віднести: 1) формування та розвиток у громадян правових знань у сфері державного управління; 2) виховання поваги до права як соціальної цінності, до принципів законності; 3) вироблення потреб та навичок активного захисту у встановленому законом порядку своїх прав, свобод та законних інтересів.⁴⁹⁸ Впродовж зазначеного зауважимо, що саме правова освіта, як загальна, так і спеціальна (фахова), становить невід’ємну складову освіти в цілому. Саме правова освіта, формуючи не лише знання про право у здобувача освіти, а й уміння його використовувати та застосовувати для ефективного регулювання відносин, у яких такий здобувач, а у подальшому – фахівець, перебуває, дозволяє якісно унормувати суспільні відносини та поведінку учасників, що сприятиме дії права, розбудові культури особистості та суспільства, утвердженню та розвитку громадянського суспільства.⁴⁹⁹

Підсумовуючи, наголосимо на тому, що правова освіта є невід’ємною частиною якісної освіти. Саме правова освіта як складова цілісного освітнього процесу забезпечує набуття здобувачами освіти знань та навичок поведінки, формування власної думки та заснованій на ній вмотивованої правомірної поведінки з дотриманням прав, свобод

⁴⁹⁸ Оніщенко, Н. (2012, грудень). Правова освіченість у контексті рівнів правової освіти. *Віче*, 23. <https://veche.kiev.ua/journal/3413/>

⁴⁹⁹ Верховна Рада України. (2023а). *Про затвердження плану заходів до 2024 року щодо реалізації Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки*. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 лютого 2023 р. № 160-р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-2023-%D1%80#Text>

та інтересів інших часників, збереженням соціального балансу свободи, рівності та справедливості. Відтак саме правова освіта забезпечує здобувачам освіти навички аргументації власної думки з опорою на джерельну базу, перш за все, джерела права, що сприяє поширенню правових знань, умінню особистістю використовувати наданій їй права і свободи, а також виконувати обов'язки щодо інших учасників освітнього процесу у загальнодержавному (загально-соціальному) інтересі та інтересах кожного з учасників. Безперечно, з огляду на те, що мова йде про правові знання, які є супутніми до інших професій, переконані в тому, що система правових знань за таких обставин має ґрунтуватися на наступній тріаді:

1) знання про суспільство та особливості його регулювання (громадянська освіта);

2) «Основи правознавства» – як дисципліна, що забезпечує здобувачів освіти загальнотеоретичними знаннями про право у цілому та дуалізм його предмета;

3) «Освітнє або галузеве право» – як дисципліна, що розкриває особливості правового регулювання учасників відповідної професії, наприклад, освітнє право для майбутніх педагогів.

Саме в межах даної дисципліни розкриваються права, свободи та обов'язки, а також відповідальність учасників відповідного виду суспільних відносин. Ураховуючи викладене, вважаємо, що Міністерство освіти і науки України, а також інші органи управління освітою, в тому числі заклади освіти, в межах наявної академічної свободи мають усвідомлювати та реалізовувати ефективні заходи, спрямовані на забезпечення здобувачів освіти правовими знаннями, що регулюють суспільні відносини у вказаній практичній діяльності. Саме поєднання спеціальних знань з фахових предметів із правовими знаннями, предметом яких є регулювання відповідних суспільних відносин, забезпечить конкурентоспроможність фахівця та ринку праці та його розвиток у відповідній професії, а також розвиток громадянського суспільства в Україні.